

**UNIVERSITATE TITU MAIORESCU
FAULTATE DE PSIHOLOGIE**

**ZAHARIA NELI FLORENTINA
ANUL II; SERIA B.; GRUPA VIII**

BIBLIOGRAFIE:

Gustave Le Bon
“Psihologia multimilor”
Editura Anima- Bucuresti 1990

Serge Moscovici
“Psihologia sociala sau masina de fabricat zei”
Editura Universitatii Al. I. Cuza - Iasi 1994

Conducatorii Multimilor

În fiecare sferă socială, de la cea mai înaltă la cea mai joasă, din clipa în care omul nu mai este izolat, el se supune imediat autorității unui conducător. Majoritatea indivizilor, a celor din rândul maselor mai ales, sunt incapabili să se conducă singuri. Conducătorul le servește drept călăuză.

Autoritatea conducătorului este extrem de despotică, ba chiar nu reușește să se impună decât datorită acestui despotism.

Conducătorii tind azi să înlocuiască treptat autoritățile, în măsura în care acestea se lasă discutate și slabite. Dacă din întâmplare, conducătorul dispăre și nu este imediat înlocuit, mulțimea redevine o colectivitate fără coeziune și incapabilă de împotrăvire. Nu nevoia de libertate, ci cea de supunere domină totdeauna sufletul multimilor. Setea lor de ascultare le face să se supună din instinct celui care s-a declarat stăpanul lor.

În cadrul psihologiei multimilor, șeful constituie o adevărată cvadratură a cercului. Examinând portretul conducătorului, așa cum i-l construiesc Le Bon, Tarde sau Freud, suntem confrunțați cu o senzație stranie. Considerat sub un anumit unghi, acest portret apare ca plauzibil, fiind conform faptelor descrise de istorie. Privit sub un alt unghi el nu mai constituie decât o imagine a la Epinal, exagerată, caricaturală. Reflecția mai curând prejudecățile unei epoci, decât o observare impersonală a celei contemporane. Într-adevăr diversitatea liderilor este atât de mare și corespunde unor forme de autoritate atât de variate încât este dificil să-i bagăm în aceeași categorie.

Există în lumea socială un anumit fel de autoritate care ne permite să concepem ce înseamnă în lumea psihică o dominație exercitată mai puțin în virtutea unei puteri fizice, anonime, decât a unei influențe spirituale, personale; aceasta este autoritatea carismatică. În sens tradițional, cuvântul carisma se referă la un personaj sacru. El califică dogmele unei religii și evocă o grație. În zilele noastre, ca urmare a influenței sociologului german Max Weber, această grație este recunoscută șefilor care fascinează masele și devin pentru ele un obiect de adorație. Ea este un atribut al papei Ioan-Paul al II-lea, al cărui ascendent asupra milioane de credincioși care îl așteaptă și îl ascultă cu fervoare i-a frapat pe observatori.

Șeful charismatic este dotat, după cum se crede, cu calități ieșite din comun, plasate deasupra vieții de zi cu zi.

Relațiile, însă, pe care oamenii le întretin cu el, sunt de ordin personal. Relații subiective, desigur, bazate pe o iluzie de reciprocitate. Ele permit totuși fiecărui individ din mulțime să-și imagineze că se află în contact direct cu omul pe care îl admira.

Autoritatea conducătorului este plasată deasupra tuturor corpurilor intermediare, organizațiilor, partidelor, mass-media, și toate instituțiile care în interiorul fiecărui stat îl preschimba pe acesta într-un monstru rece și impersonal. În jurul persoanei sale se creează un fel de comunitate de fidelitate și speranță care scapă controlului ierarhiei. Fiecare se poate declara discipol, partizan, tovarăș, fără a avea impresia că decade sau se diminuează.

Șeful și partizanii săi par a se alege unii pe alții în mod reciproc. Bunul plac al conducătorului este disimulat sub arbitrariul afectivității. El este cel care țese legăturile prin care se află reunit cu oamenii săi. Aceștia, la rândul lor, acordă încredere și își încredințează soarta în mainile sale, într-o totală identificare, fără să știe nici ei vreodată exact pentru ce fac acest lucru. Un asemenea abandon este justificat printr-o decizie bine cântărită, printr-o revelație intimă sau prin ambele.

Circumstanțele în care ia naștere o astfel de autoritate sunt, la rândul lor, excepționale. O ruptură clară a ordinii sociale existente, un dezgust față de instituțiile care își pierd validitatea, toate acestea sunt faptele care o preced. Masele au, în acele momente, sentimentul că în jurul lor totul se prăbușește. Viața socială își iese din fagăș-nici pace, nici război, ci ceva care ține și de una și de alta. Oamenii sunt gata să se lase purtați de valurile entuziasmului sau ale furiei și înclină să transeze, prin soluții simple, problemele pe care le-au întortochiat compromisurile și intrigile continue. Dincolo de ploaia cenușie ei vad luminile curcubeului.

Masele caută, fără a-și da seama de acest lucru, un om capabil să forțeze cursul lucrurilor, să reunească idealul cu realul, imposibilul cu posibilul, finalmente să rastoarne ordinea existentă resimțită ca o dezordine și să readucă o întreagă societate la scopul ei autentic. Nevoia de un anumit tip de autoritate se iversează atunci, autoritate capabilă să transforme situația din interior. Iar liderii dotați cu carisma răspund acestei nevoi.

În sensul cel mai puternic al cuvântului, după Weber, carisma este cea a profetului, poate și a unora dintre războinicii eroici. Profetii formulează noi reguli sociale. Ei sunt venerați și ascultați, recunoscându-li-se merite exemplare. Fiecare depune un jurământ de ascultare personală față de aceste personalități istorice în legătură cu care Hegel scria: “Putem să-I numim pe toți eroii datorită faptului că scopurile și vocațiile lor au provenit nu din cursul obișnuit al lucrurilor, sancționat de către ordinea existentă, ci dintr-o altă sursă, din acel spirit interior, neapărând niciodată la suprafață, care lovește lumea exterioară și o face să se spargă în bucăți, precum puiul care iese din coajă. Astfel erau Alexandru, Cezar, Napoleon”.

Unul din motivele invocate pentru a explica reacțiile exagerate ale multimilor, disproporționate față de faptele obiective și lipsa lor de judecată, este persistența gândurilor și sentimentelor trecutului, a caror întoarcere întunecă spiritul oamenilor. Este vorba aici de un veci adevăr, anume că “trecutul, așa cum foarte bine spune Paul Valéry, mai mult sau mai puțin fantastic, acționează asupra viitorului cu o putere comparabilă cu a prezentului însuși”.

Se poate crede că, în viața psihică, nimic nu se pierde, totul poate reveni dintr-o clipă în alta. Ne-am obișnuit să spunem că popoarele au memorie scurtă. Eroii și evenimente extraordinare sunt repede uitate. În realitate, se petrece exact contrariul. Popoarele au o memorie îndelungată și nu-și întorc niciodată privirea de la oglinda trecutului. Le Bon și Tarde erau convinși de acest lucru și îl admiteau fără nici o discuție. La fel și Freud, căruia însă îi este dificil să-l explice; o dublă dificultate legată de persistența amintirilor și a tradițiilor și de mecanismul transmiterii lor.

Există un fapt incontestabil: tot ceea ce se întâmplă în viața indivizilor lasă o trasatură mnezică, se înscrie în creierul lor. Problema devine insolubilă în ceea ce privește transmiterea amintirilor de la o generație la alta. Nu are importanță dacă este vorba de masă sau individ: nu există ereditatea caracterelor dobândite, nu există memorie a grupului sau a speciei. Orice speculație în acest sens se lovește, începând cu Darwin, de vetoul geneticii. În acest caz putem stabili o analogie valabilă între psihologia indivizilor și cea a maselor, nu putem transfera noțiunile de la una la alta. După Freud, “această a doua dificultate cu privire la transmiterea în cadrul psihologiei maselor este de departe cea mai importantă, dat fiind că ea ridică o nouă problemă legată de principii, anume de a ști sub ce formă tradiția eficientă este prezentă în viața popoarelor, problema care nu se pune

pentru individ, caci aici ea este rezolvata prin prezenta urmelor mnezice ale trecutului in inconstient”.

Anumite evidente, totusi, permit ocolirea acestui obstacol, iesirea din dilema. Limbajul pare a fi un excelent vehicol de transmitere a amprentelor mnezice de la o generatie la alta. Simbolurile pe care le transmite sunt imediat recunoscute si intelese si lucrul se petrece inca din prima copilarie. Mai mult, in amonte de limbaj dispunem de mituri si religii care aduna si pastreaza timp de milenii idei si rituri foarte vechi. In aval, observam mediul monumental al grupului, cuprinzand toate locurile de celebrare a marilor evenimente si de comemorare a grupului insusi. De la o generatie la alta, acest mediu conserva aceeasi incarcatura emotionala.

Fiintele si situatiile din trecut iau in cadrul psihicului nostru forma de imago, de reprezentari figurate. In general, este vorba despre fiinte si situatii sub care ne-am identificat parintii, natiunea, un razboi sau o revolutie cu care sunt asociate emotii deosebit de puternice. “Imago-ul, scria LaPlanche si Pontalis, poate deci la fel de bine sa se obiectiveze in sentimente si conduite, ca si in imagine”.

Dupa Freud, gandurile, amintirile legate de o pulsione sunt cenzurate, deformatate, innabusite de vointa individului de a le mentine in inconstient. Totusi, in pofida acestor refulari, tentinta lor de a reveni, prin intermediul drumului deturnat al viselor, al simptomelor nevrotice si al tulburarilor numite psihosomatice. O data revenite, continuturile inconstiente exercita asupra eu-lui, in afara controlului constiintei, o influenta obsedanta careia acesta nu poate sa-i scape. Mecanismul, nelinistitor se numeste intoarcerea continutului refulat. Or, la drept vorbind, el este propriu psihologiei individului si se aplica prost psihologiei multilor.

El presupune, mai intai, existenata unui fond inconstient. Un astfel de fond nu exista la mase. Psihanaliza, la randul ei, nu-l admite. Apoi, intoarcerea continutului este legata prioritar de reprimarea pulsionilor erotice. La ea se refera cea mai mare parte a continuturilor uitate si continuate in subconstient. Dar reziduurile psihice ale epocilor indepartate, mostenite de catre mase, sunt mai curand de natura mimetica. Ele sunt legate de identificarea cu stramosii, cu vreun om de valoare, Einstein sau Napoleon, cu orasul natal etc. si revin la fiecare generatie. Atunci cand Freud in ultimele pagini din “Moise si Monoteismul”, expune pentru ultima data evolutia umanitatii, el afirma ca aceasta evolutie ar putea fi descrisa ca o lenta “intoarcere a continutului refulat”, adauga insa deindata: “Aici nu folosesc termenul *refulat* in sensul propriu. Ceea ce intereseazaeste ceva din viata poporului care este trecut, pierdut din vedere si pe care ne hazardam sa-l comparam cu ceea ce este refulat in viata psihica a individului”.

Pentru a evita un astfel de transfer nesigur de la o psihologie la alta, putem avea in vedere un mecanism specific: resurectia imago-urilor. Acest mecanism se traduce printr-o reinviere brusca si aproape scenica, in orice caz globala, a situatiilor si personajelor din trecut.

Se vorbeste despre resurectie pentru ca ideea este foarte veche. Toate culturile au credinte care se raporteaza la ea, ceremonii care o faciliteaza si ii marcheaza rezultatul, mai ales atunci cand este vorba de un conducator carismatic. “Posedarea unei carisme magice, scrie Max Weber, presupune intotdeauna o renastere”, cea a unei imagini pe care masa o recunoaste. Mai mult, se evoca, cu aceasta ocazie, identitatea cu un alt personaj, in mod deosebit cu un mort. Elevii lui Pitagora il reprezentau ca asemanator cu sarmul Hermitim, iar mai tarziu, sub infatisarea lui Stalin a fost regasit Lenin. Aceasta practica a

continuat de atunci mereu. Cand sovieticii declarau: “Stalin este Leninul zilelor noastre”, o faceau sub imperiul acelorasi necesitati sociale si psihice.

Este greu de acceptat ca personajele si evenimentele se conserva, imateriale, in memoria generatiilor. Ca, dupa o perioada de latentă, ele rrevin, inevitabil, reancarnate intr-o noua fiinta fizica si sociala. Si, in sfirsit, ca pana si cel maai neansemnat eveniment, cea mai usoara emotie a maselor isi au cauzele in acest trecut si rezultatele intr-un viitor care reconstruieste acelas trecut. Pe scurt, ca viitorul este deja un trecut. Acestea sunt cuzele pentru care resurectia imago-urilor este considerata drept un mecanism ipotetic, chiar fictiv, comparabil cu campurile fantoma din fizica, care nu ne ofera nimic mai mult decat posibilitatea de a aborda continuitatea identificarilor in decursul istoriei.